

De reus bedreigt zichzelf

Op 1 november vertrekt *Jean-Luc Dehaene* voor een vierdaags bezoek aan China. In het begin van deze eeuw was België de enige kleine Europese mogendheid die deelnam aan de wedren naar China's rijkdommen. Vandaag is de Belgische regeringsleider zowat de laatste onder zijn EU-collega's om richting Beijing te trekken. De nieuwe wedren naar China - vreedzamer dan die van een eeuw geleden - startte ergens in de tweede helft van de jaren 90, na een periode van hoog oplopende spanning tussen de Verenigde Staten en China. Hij is ingegeven door een cocktail van redenen, die echter alle om dezelfde kern draaien: de overtuiging dat China een van de belangrijkste, zoniet de belangrijkste grootmacht van de volgende eeuw zal worden.

Die mening is wijdverspreid. Of dat een goede zaak is, daarover lopen de meningen uiteen. Sommigen, waaronder nogal wat ondernemers, bekijken de Chinese markt als een nieuw Eldorado: een markt van 1,2 miljard consumenten. Als die allemaal één reep chocolade eten... Anderen vrezen daarentegen dat China stilaan een nieuwe militaire grootmacht aan het worden is, die de Verenigde Staten naar de kroon zal willen steken.

Donkere economische horizon

Het is hoe dan ook niet juist om te spreken van de 'opkomst' van China als economische grootmacht, maar eerder van een 'terugkeer' van China op de wereldscène. Technologisch en economisch was China vele eeuwen lang 's werelds grootste mogendheid. Pas in de laatste 500 jaar werd het voorbijgestoken door Europa en Amerika. In 1820, bij het begin van het industriële tijdperk, vertegenwoordigde Azië nog meer dan de helft van de wereldeconomie. Aan de vooravond van de tweede wereldoorlog was dat gedaald tot minder dan een vijfde. Eind 1997 werd becijferd dat, indien het toenmalige economische groeicijfers van Zuidoost-Azië aanhielden, deze regio tegen 2025 opnieuw de plaats zou innemen die hij in het begin van de 19de eeuw bekleedde.

Deze terugkeer van China in de wereldeconomie begon in 1978, toen *Deng Xiaoping* zijn grote moderniseringsbeweging inzette. Twintig jaar lang kende China daardoor een aanhoudende economische groei van bijna 10 procent. De binnenlandse rijkdom verviervoudigde, zodat 200 miljoen Chinezen uit de armoede raakten. Deze aanhoudende groei wijzigde echter ook het beeld van China in de rest van de wereld. Door de verdubbeling van het BNP in de laatste twee decennia is het gemeengoed geworden om de Chinese economie nu reeds als de vierde (sommigen zeggen zelfs de derde of de tweede) grootste van de wereld voor te stellen.

Deze sterke economische groei was in grote mate te danken aan de geleidelijke opening op de wereld. De invoering van speciale economische zones, een nieuwe deviezenreglementering voor de ondernemingen en de verlaging van de tolbarrières waren hiervoor de belangrijkste instrumenten. China werd de op één na belangrijkste ontvanger van buitenlandse investeringen. In twee decennia verdriedubbelde het Chinese aandeel in de wereldexportmarkten.

In de zomer van 1997 kenden de geo-economische toekomstperspectieven echter een complete ommekeer. De Aziatische tijgers, vijftien jaar lang de ware groepipolen van de

wereldeconomie en belangrijke handelspartners voor China, raakten in een crisisspiraal met aanzienlijke sociale en politieke gevolgen.

Aanvankelijk leek China de storm goed te weerstaan. De weigering om zijn munt te devalueren gaf het land zelfs het imago een anker van stabiliteit voor de regio te zijn. Maar gaandeweg zijn sommigen gaan vrezen dat ook China een terugval te wachten staat. De Chinese economie vertoont immers dezelfde kenmerken als die van de Aziatische staten in crisis: corruptie, cliëntelisme, vastgoedspeculatie, gedesorganiseerd financieel systeem, zwak bankwezen, het loodzware gewicht van oninbare leningen, economische feodaliteiten die verbonden zijn met politici en dus buiten het bereik van het gerecht blijven, onduidelijke transacties.

De omvang van de crisis stijft de Amerikaanse econoom *Paul Krugman* in zijn overtuiging dat het hele Aziatische economische mirakel op drijfzand was gebouwd. Eind 1994 reeds had hij geschreven dat de oorzaken van het huidige Aziatische economische succes in feite dezelfde waren als diegene die de Sovjetunie na de tweede wereldoorlog in staat hebben gesteld zeer grote groeicijfers te halen. Dat had indertijd overigens ook geleid tot dramatische voorspellingen over een onstuitbare Sovjet-opgang die het kapitalisme binnen een decennium ver achter zich zou laten. In beide gevallen was de opzienbarende economische prestatie hoofdzakelijk het gevolg van een verhoging aan de inputzijde van de economie: zeer grote toename van arbeidskrachten, forse stijging van het opleidingsniveau en grote kapitaalinvesterings ten koste van de consumptie. Een economische groei die hierop is gebaseerd, kan niet zomaar aanhouden, want zulke hulpbronnen zijn nu eenmaal eindig.

Krugman noemde projecties van Aziatische groei die enkel gebaseerd waren op extrapolaties van de huidige groeicijfers, dan ook even onzinnig als de voorspellingen inzake de Sovjetunie in de jaren vijftig. Zoals alle landen die een forse economische groei hebben gekend, zou ook China in een tweede fase moeten gaan werken aan de efficiëntie van de binnenlandse economie. Krugman had niet de indruk dat China hiervan echt werk maakte.

In het eerste driekwart van dit jaar is het ritme van de Chinese export inderdaad sterk teruggelopen. De groei van de binnenlandse consumptie nam af. Buitenlandse investeringen zijn voor het eerst afgenomen, onder invloed van de forse terugloop van de Aziatische investeringen. Kapitaalvlucht is aanzienlijker dan ooit en de koers van de *yuan* op de zwarte markt is aan het dalen. De deviezenvoorraad groeit niet meer aan. Officieel wordt nog steeds vastgehouden aan een groeicijfer van 9 procent, maar het jongste IMF-rapport houdt het op de helft hiervan, terwijl Chinese economen informeel zelfs erkennen dat hun economie in feite aan een recessie is begonnen.

Werkloosheid

De economische toekomstperspectieven van China zullen in ruime mate afhangen van een dubbele, onderling verbonden, ontwikkeling. De eerste is de hervorming van de overheidsbedrijven. Dat is de meest cruciale economische uitdaging. Ondanks de aanhoudende economische groei is het verlies van deze ondernemingen jaarlijks toegenomen. Bijna de helft is verlieslatend, wat een zware belasting betekent voor de overheidsbegroting. Overheidsbedrijven vertegenwoordigen dan ook het zwarte gat van de Chinese economie.

Het dilemma voor de Chinese overheid is evenwel dat een financiële gezondmaking van de overheidsbedrijven een negatieve keerzijde heeft. Sluiting en/of privatisering betekent het ontslag voor tientallen miljoenen werknemers in een land met een minimaal sociaal-zekerheidsstelsel. Dit vormt meteen de tweede belangrijke onbekende voor de economische toekomst van China. De politieke elite is zich bewust van de gevaren die de sociale cohesie van het land bedreigen. De strijd tegen de armoede had immers vooral in de eerste fase van de economische hervormingen successen geboekt. Sedertdien is de inkomenskloof opnieuw toegenomen. Het regeringsbeleid, zo meent de Wereldbank, bevordert immers de ongelijkheid: de sociale politiek bevoordeelt stedelijke gebieden boven rurale, de economische politiek de kustprovincies boven het binnenland en de toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en arbeidsmobiliteit is in toenemende mate ongelijk.

Tal van symptomen illustreren de dualisering van de Chinese samenleving. De criminaliteit is toegenomen. Er wordt gesproken over een heropleving van de triades. Een selecte club nieuwe rijken is ontstaan. Corruptie is wijdverspreid. China wordt gerekend tot de vijf meest corrupte landen ter wereld. Corruptie is de belangrijkste klacht onder de Chinese bevolking. Zij gaat van afspraken met de arts en het vinden van appartementen tot choquerende luxe bij de autoriteiten. Net zoals in het Moskou van *Boris Jeltsin* zijn de privatiseringen van de overheidsbedrijven hoofdzakelijk neergekomen op een frauduleuze verrijking van topmanagers en lokale partijmandatarissen. Het probleem dat zich aldus stelt voor de KP is identiek aan datgene wat *Mikhail Gorbatsjov* heeft ondervonden toen hij zijn *glasnost*-beleid startte: sommigen in de KP willen de strijd wel aanbinden tegen de corruptie, maar een wijdverspreide campagne zou ertoe leiden dat de partij zelf als corrupt wordt aangezien.

Wat de Chinese leiding vooral vreest is de toename van de onrust onder de arbeidersbevolking. Sabotages, stakingen, protesten en petitieën zijn de hoogte ingegaan in 1997. Het totaal aan ontslagen in overheidsbedrijven bedraagt officieel reeds 14 miljoen, wat tegen eind 1998 zou kunnen oplopen tot 20 miljoen. Sommige Chinese economen, zoals *Feng Lanrui*, spreken van een werkloosheid van 28 procent tegen het jaar 2000.

Het officiële werkloosheidscijfer van 3,5 procent slaat echter enkel op de stedelijke bevolking. Rurale werkloosheid wordt momenteel niet bijgehouden. In sommige streken zit twee derde van de actieve bevolking zonder werk. Niemand, ook in Beijing niet, weet waar de limieten liggen van de tolerantie van de 1,2 miljard arme Chinezen die op het platteland leven. Precies om dit gevaar te bezweren heeft de communistische partij twee weken geleden een driedaags congres gewijd aan de toestand op het platteland. Om de afnemende invloed van de communistische partij, de aanhoudende armoede en de heersende corruptie te compenseren, besloot het congres tot een zware inspanning om het gemiddelde inkomen van de rurale Chinees op te trekken.

Verdere economische liberalisering is momenteel dan ook niet prioritair. De afgelopen maand werd een reeks maatregelen getroffen die de omschakeling naar de markteconomie zullen afremmen: prijscontroles, deviezenbeperkingen, beperkingen op de privatisering van overheidsbedrijven en op buitenlandse investeringen in Chinese ondernemingen.

Als economische strategie om een zo hoog mogelijke groei te verzekeren, heeft het Chinese leiderschap opnieuw geopteerd voor een verdere stimulering van de economie via de inputzijde. Begin van dit jaar werd een bijzonder omvangrijk infrastructuurprogramma aangekondigd. Deze beslissing werd genomen om de verwachte vertraging van de export op te

vangen door de binnenlandse vraag te stimuleren. Als de stagnatie hiervan kan overwonnen worden, dan kan de economische groei een steviger basis krijgen dan vandaag het geval is.

Terzelfder tijd wil Beijing ook de controle behouden over de strategische sectoren van de economie via de uitbouw van grote conglomeraten, uitgekozen door partijleiding en die in staat moeten zijn op de internationale markt te opereren. De inspiratie daartoe vond men in de Zuid-Koreaanse *chaebols* (zoals Samsung of Hyundai), lange tijd de koninginnestukken van het economische mirakel aldaar. Intussen bleken deze *chaebols* te log zijn om zich aan te passen en worden zij mede verantwoordelijk geacht voor de crisis in Zuid-Korea.

De vraag naar de positie van China als economische grootmacht in de 21ste eeuw kan dan niet lineair worden afgeleid van de huidige groeicijfers. De voortzetting van de economische groei is immers in grote mate afhankelijk van de interne evolutie van China als staat en als samenleving. Daarnaast mag niet uit het oog worden verloren dat deze economische groei enkel mogelijk is geweest door de groeiende integratie van China in de wereldeconomie. De Chinese leiders hebben weliswaar herhaaldelijk geaffirmeerd zich in hun buitenlands beleid hierdoor niet te zullen laten inperken. De waarheid is dat een aangehouden economische groei noodzakelijk wordt geacht voor de verdere maatschappelijke stabiliteit van China en daarmee ook voor de legitimiteit van de huidige elite van de staat. Deze heeft dan ook alle belang bij om de integratie van China in de wereldeconomie en dus een coöperatieve samenwerking met de rest van de wereld na te streven. Voormalig premier *Li Peng*, ooit het meest nationalistische lid van de Chinese elite genoemd, verklaarde begin 1998 in die zin dat China zich niet kon ontwikkelen in isolatie van de rest van de wereld.

De mythe van de Chinese draak

De legitimering van de positie van de elite zou echter ook kunnen gebeuren aan de hand van een nationalistische politiek die berust op een agressief buitenlands beleid en op een op expansionistische militaire strategie. In welke mate zijn deze elementen aanwezig in het China van vandaag ? In de eerste helft van de jaren negentig hebben twee gebeurtenissen de vrees gevoed dat Beijings beleid een gevaarlijke richting was ingeslagen.

De eerste was louter psychologisch. Toen het IMF in 1993 een andere berekeningswijze ging hanteren om de staten in de wereld te rangschikken, werd het Chinese BNP in één klap verviervoudigd. Maar dat was enkel op papier. De reële economische prestaties wijzigden niet, maar wel de perceptie van China, dat ineens een potentiële economische grootmacht werd. Op een simplistische manier werd vervolgens economische macht en militaire mogelijkheden gelijkgeschakeld.

In 1995-1996 bereikte daarop een aantal regionale spanningen een hoogtepunt, met de 'raketdiplomatie' rond Taiwan en concurrerende soevereiniteitsclaims in de Zuid-Chinese Zee. Dat leek de groei van een agressief China te bevestigen, stimuleerde een wapenwedloop in Zuidoost-Azië en leidde tot de hernieuwing van een reeks defensieafspraken in de regio.

Tal van waarnemers verklaarden die toegenomen spanning als een gevolg van het toenemende nationalisme binnen de Chinese elite die zich aldus aan het opmaken was voor de dood van Deng Xiaoping. Nationalisme en assertief buitenlands beleid werden gezien als instrumenten

waarmee de kandidaat-opvolgers hun claims op de erfenis van Deng probeerden te legitimeren.

In dit licht werd een reeks 'bewijzen' gereconstrueerd die de stelling van een agressief China dienden te staven. Voor wie de vroegere Koude Oorlog heeft meegemaakt, komt de bewijsvoering over als *déja-vu*. Op papier lijkt het Chinese arsenaal best indrukwekkend, maar in werkelijkheid kennen de strijdkrachten talrijke tekortkomingen, zoals verouderd materieel, een zwakke bevelsstructuur, een beperkte interventiecapaciteit buiten 's lands grenzen, ontoereikende logistiek en, vooral, een veruit ontoereikende industriële en technologische basis.

De ruggegraat van de luchtmacht bestaat uit verouderde vliegtuigtype, waarvan de design dateert van de jaren 70 en vroeger. Door de afwezigheid van moderne jagers, van vliegdekschepen en van vliegende tankers kan de Chinese luchtmacht nauwelijks luchtgevechten aangaan van meer dan enkele minuten.

De ooit ambitieuze plannen voor de marine zijn teruggeschroefd. China kan weliswaar een maritieme aanwezigheid verzekeren in de Zuid-Chinese Zee, maar kan geen volgehouden militaire campagne voeren, zoals bv. de drie wekende durende oefening die de *Commonwealth*-staten in april 1997 hebben gevoerd. Van de 85 onderzeeërs zijn er slechts een handvol tegelijk operationeel. Het zal decennia duren, zeker met de huidige budgetten, eer China zijn ambities van nieuwe maritieme mogendheid in de regio zou kunnen waarmaken.

De landmacht tenslotte is zo omvangrijk dat een algehele en gelijktijdige modernisering ervan van bij het begin werd uitgesloten. De modernisering van het begin van de jaren tachtig concentreerde zich daarom aanvankelijk op de organisatie van elite-eenheden. Minder dan een kwart van het landleger is op die manier gemoderniseerd en getraind voor luchtlandings-, amfibie- en grondoperaties. Het landleger blijft grote moeilijkheden ondervinden om tactische vuursteun te coördineren met snelle grond- en zeeoperaties, zodat de globale doeltreffendheid van deze eenheden twijfelachtig is. Ondanks de geleverde inspanningen om mechanisering en mobiliteit te verhogen, blijft het landleger hoofdzakelijk een infanteriemacht.

Er gaapt een wijde kloof tussen de speculaties in Westen en het besef van grote tekortkomingen bij het Chinese militaire leiderschap zelf. De Chinese strategen beseffen dat de strijdkrachten slecht voorbereid zijn voor zowel kortetermijn- als langetermijnbehoeften. De militair-technologische achterstand van China zal ertoe leiden dat het Chinese leger de 21ste eeuw binnenstapt met bewapening die pas nu de technologie van het begin van de jaren zeventig aan het incorporeren is.

De meest directe bedreiging voor de politieke elite in Beijing is echter niet van externe aard, zoals gedacht werd ten tijde van *Mao Zedong*, maar van binnenlandse aard, nl. haar afnemende legitimiteit als gevolg van corruptie en eventueel versterkt door tegenvallende economische prestaties. De overleving van het regime is de belangrijkste zorg van de huidige elite. Na 1989 was er weliswaar een verhoging van het defensiebudget. Dat was echter niet het gevolg van een wens tot een meer assertief buitenlandse beleid, maar een 'beloning' voor de steun die het militaire establishment aan de politieke elite had verschaft in het Tienanmen-drama. Dat moest het mogelijk maken de daling van de defensiebegroting in de loop van de jaren tachtig ongedaan te maken.

Raketdiplomatie

Indien binnenlandse factoren doorslaggevend zijn bij de interpretatie van de militaire politiek van China, hoe dan de verhoogde regionale spanning en crisis van het midden van de jaren negentig verklaren? Wat velen bij de interpretatie van deze gebeurtenissen over het hoofd hebben gezien, was dat de verharding in de buitenlandse politiek van China toen samenviel met een verharding in de binnenlandse politiek.

In deze periode bestond er in Chinese ogen niet de minste twijfel over dat de Verenigde Staten de moeder van alle bedreigingen vormden. Hoewel geen enkele bedreiging reëel werd geacht op korte termijn, kon in Chinese ogen de anti-Chinese en sterk op mensenrechten afgestemde buitenlandse politiek van de eerste Clinton-administratie enkel uitgelegd worden als een nieuwe Amerikaanse indammingspolitiek, die - net zoals eerder ten aanzien van de Sovjetunie - het bestaansrecht van China als een volwaardig lid van de internationale gemeenschap in vraag stelde.

Binnen de Chinese politieke elite begon een campagne - helemaal vergelijkbaar met de campagne die de Sovjet-conservatieven opgezet hadden naar aanleiding van de Amerikaanse reactie op de invasie in Afghanistan in 1979. Het was de periode waarin pamfletten verschenen die de Chinese leiders opriepen om 'neen' te zeggen tegen de rest van de wereld. Het was de periode waarin er zich een groep critici vormde die noch bij de democratische oppositie noch bij oude hardliners thuishoorde. Deze 'neo-autoritair' pleitten voor een nieuwe eenmakende kracht in China, om aldus te reageren op de chaos die veroorzaakt werd door een te snelle industrialisering. Zij waren voorstander van een sterkere en meer autoritaire centrale regering, van een nieuw nationalisme, een sterk leger, meer actieve overheidsbedrijven, limieten op de migrantenarbeid en van steun aan de verarmde landelijke provincies.

De anti-Chinese politiek van Washington en de verhoogde spanning tussen Washington en Beijing werd aldus door een minderheid binnen de Chinese elite aangegrepen voor de versterking van haar eigen binnenlandse positie. Zij hoopten hun legitimiteit te halen uit het imago de beste verdedigers te zijn van zgn. Chinese nationale belangen. Zij speelden in op xenofobie, het gevoel van historische vernederingen, het nationalisme. De overzeese bezittingen (Taiwan, Hongkong) blijken immers een gevoelige snaar te raken in de Chinese publieke opinie en kunnen dus gemakkelijk gemobiliseerd worden als onderdeel van een nationalistisch discours.

Terwijl deze regionale spanning toenam, liet Beijing terzelfder tijd echter ook voortdurend suggesties horen voor regionale samenwerking, een coöperatieve regionale politiek en vertrouwenwekkende maatregelen. China bevestigde in deze periode herhaaldelijk het gebruik van geweld in de beslechting van regionale conflicten achterwege te willen laten. De harde Chinese houding in 1995-1996 moeten aldus afgewogen worden tegen het doelbewuste Chinese beleid van het laatste decennium om de relaties met de buurlanden te normaliseren en te verbeteren. Ook de hernieuwing van de gesprekken op hoog niveau met Taiwan en met Vietnam, allebei in de loop van deze maand, hoort hier thuis.

Net zomin als in de voormalige Sovjetunie is de politieke elite in China een monoliet. Welke strekking het haalt in Beijing met betrekking tot een al dan niet agressieve regionale politiek

en filosofie, wordt mede bepaald door de houding van wat als de belangrijkste tegenstander werd beschouwd, nl. de Verenigde Staten.

Samenwerking of confrontatie ?

Het Westen voert vandaag een beleid van 'constructief engagement' ten aanzien van China. Het is een drukke diplomatie geworden, waarbij wederzijds economisch belang en internationale stabiliteit samengaan. Zij streeft ernaar China op te nemen in een ruimer netwerk van economische samenwerking en globale allianties en verantwoordelijkheden, zodat dit land zijn belangen gaat definiëren op een manier die compatibel is met die van het Westen. Sedert de crisis van 1995-1996 en ondanks het voortduren van politieke geschilpunten (zoals Taiwan) voert ook de Clinton-administratie thans een doelbewuste politiek van militaire en politieke toenadering tot China. Voorstanders van zulk een beleid erkennen evenwel dat het meer om een attitude gaat dan om een gedetailleerde politiek en dus geen kant-en-klare antwoorden garandeert bij moeilijke kwesties als Taiwan, handelsoverschotten en mensenrechten.

Het alternatief, zoals verdedigd wordt door de Amerikaanse rechterzijde, is dat van een globale en permanente coalitievorming tegen China, vergelijkbaar met de Koude Oorlog en gebaseerd op wederzijds wantrouwen en vijandigheid. Dat houdt het gevaar in dat, net zoals met de Sovjetunie indertijd, aldus een *self-fulfilling prophecy* wordt gecreëerd. De vraag die dan ook voorafgaand moet worden beantwoord is of datgene dat wordt aangeklaagd in het Chinese beleid, zoals politieke repressie, religieuze vervolging, veronderstelde proliferatie van kernwapentechnologie en onfaire handelspraktijken, het gemakkelijkst onder druk en intimidatie of door samenwerking kan worden rechtgezet?

Wat opvalt in het gedrag Chinese politieke elite is het contrast tussen elementen van macht en kwetsbaarheid. Dat laatste blijkt uit de bijzonder grote terughoudendheid inzake politieke hervormingen. In de politieke elite lijken velen te beseffen dat men ooit dit zware passief zal moeten aanzuiveren. Het huidige autoritarisme verbergt de stuurloosheid van een elite die niet goed weet hoe ze haar verloren legitimiteit moet terugwinnen. Sommige waarnemers zijn van oordeel dat in China het besef bestaat dat de communistische partij de belangrijkste hinderpaal is voor een echte hervorming. Binnen de partij wordt de noodzaak erkend van een toegenomen bevoegdheid voor managers, maar het niet gemakkelijk eigen bevoegdheden af te staan. Ook deze situatie roept herinneringen op aan de Sovjetunie aan de vooravond van Gorbatsjovs perestroïka. De kracht van de huidige politieke elite ligt in de afwezigheid van een alternatief en in de huidige economische successen.

China, zo schreef een Brits analist kort geleden, is niet in staat een ernstige bedreiging te zijn voor de buitenwereld, noch economisch, noch militair. China is vandaag vooral een bedreiging voor zichzelf.

(*Knack*, 28 oktober 1998)